

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

Danıştay'ın GDO kararı ne anlama geliyor?

Danıştay'ın GDO ürünler ile ilgili geçen ay aldığı yürütme durdurma kararı Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarından kaynaklanan sıkıntıları bir kez daha gözler önüne serdi. Aslında kararın özeti şu: "Bilimsel sosyo-ekonomik komite raporlarından pek bir şey anlaşılıyor, onun için milletlerarası antlaşmaların ön tedbir prensibini uygulayın."

Zaman zaman alevlenip sönen GDO haberlerinin bir dalgası da geçtiğimiz Aralık ayında yaşandı. GDO'ya Hayır Platformu paydaşlarından Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) tarafından gönderilen 14 Aralık 2013 tarihli basın bildirisini "Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, Biyogüvenlik Kurulu'nun 24.12.2011 tarih ve 28152 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan MON810 ve MON88017xMON810 ve mısır çeşidi ve ürünlerinin hayvan yemlerinde kullanılmasına izin verilmesi yönündeki 16 ve 18 no'lu kararlarının yanı sıra 29.04.2010 günlü 'GDO ve Hükümlerine Dair Uygulama Talimat'ının yürütmesini durdurmuştur" demektedir. İzleyebildiğim kadarıyla, ZMO merkezinde yapılan basın toplantısına rağmen bu haber önceki sansasyonel GDO dalgalarına göre basında oldukça az yer buldu.

Sadece, Dünya Gazetesinden Ali Ekber Yıldırım konuyu iki gün üst üste köşesinde ele aldı. İkinci yazısında ise Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürü ve aynı zamanda Biyogüvenlik Kurulu Başkan Yardımcısı Dr. Masum Burak'ın kendisini aradığını söyleyerek "Danıştay'ın yürütmenin durdurulması kararı verdiği genetiği değiştirilmiş MON810 mısır geninin Avrupa'da üretiminin yasak, ithalatının serbest olduğunu söyledi. Kamuoyunda bu konuda yanlış bir bilgilendirme olduğunu belirten Masum Burak, Avrupa Birliği'nde 29 mısır geni ve 7 soya geni olmak

Biyogüvenlik Kurulu izinlerinin neye dayanılarak verildiği ya da neden verilmediği tartışmaya açık bir konu. Bir kez bilimsel verileri ve bağımsız bilim kurulları tarafından yapılmış değerlendirmeleri göz ardı edip, ideolojik ve kişisel tercihleriniz doğrultusunda kararlar alırsanız bunun arkası mutlaka gelecektir.

üzere toplamda 59 genin ithalatının serbest olduğunu belirtti" dedi ve devam etti: "Burak, Danıştay Daireler Kurulu'nun kararı ile ilgili şu değerlendirmeyi yaptı: 'Ben hukukçu da değilim, bilim insanı da değilim. Fakat öyle görünüyor ki hukukçularla bilim insanları farklı düşünüyor. Biz Biyogüvenlik Kurulu olarak bir karar vermeden önce bilim insanlarına gerekli araştırmayı yaptırıyoruz. Danıştay'ın kararını da yine bilimsel komitelere inceletiyoruz. Bilim insanları ne derse ona göre hareket ederiz. Biliyorsunuz biz GDO yanlısı değiliz.'"

Kurul'un yapamadığı saptama

Aşağıda daha detaylı ele alacağımız üzere aslında Danıştay kararı özetle, "...bilimsel komite ve sosyo-ekonomik komite raporlarından pek bir şey anlaşılıyor, onun için Biyogüvenlik Kurulu'nun vermiş olduğu onayları yerinde bulmuyor ve bizim kanunların üstünde olan milletlerarası antlaşmaların ön tedbir prensibini uygulayın" diyor.

Bu karara yol açan şu değerlendirme son derece çarpıcı: "Zira, Risk Değerlendirme Komitesi'nin ve Sosyo-Ekonomik Komite'nin raporlarında, bilimsel çalışmalara ve verilere dayalı olarak söz konusu genetiği değiştirilmiş mısır çeşidinin insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyoçeşitliliğe kesinlikle zararlı olmadığı, dolayısıyla bu konuda hiçbir endişenin ya da kuşkunun bulunmadığı yönünde herhangi bir saptama yapılmamıştır." Bu son derece haklı saptamayı hukukçular yapabiliyor, ancak Komiteyi oluşturan sözde biyogüvenlik uzmanı bilimciler ve o raporları değerlendiren Biyogüvenlik Kurulu ne yazık ki yapamıyor.

Risk değerlendirme standartlarına göre

Burada önemli bir hatırlatma yapmak gerekiyor. Gerek AB ülkelerinde gerekse diğer gelişmiş ülkelerde, her bir GDO piyasaya sürülmeden önce insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyoçeşitlilik açısından olası olumsuz etkileri uluslararası

Avrupa'da GDO

50 adet

AB'de gıda ve yem amaçlı toplam
50 adet GDO'lu ürün kullanılıyor.

45 milyon ton

AB her yıl toplam 45 milyon ton genetiği
değiştirilmiş soya ithal ediyor.

Pano

Danıştay Kararı ne diyor?

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, Biyogüvenlik Kurulu'nun 24.12.2011 tarih ve 28152 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan MON810 ve MON88017x-MON810 mısır çeşidi ve ürünlerinin hayvan yemlerinde kullanılmasına izin verilmesi yönündeki 16 ve 18 no'lu kararlarının yanı sıra 29.04.2010 günlü 'GDO ve Hükümlerine Dair Uygulama Talimatı'nın yürütmesini durdurmuştur.

risk değerlendirme standartlarına göre bilimsel yöntemlerle incelenir. Yıllarca süren analizler sonucu elde edilen bu bilimsel araştırma sonuçları, EFSA GDO Paneli gibi bilim insanlarından oluşan bağımsız bilim kuruluşları tarafından incelenir ve bu risk değerlendirme sonucunda söz konusu "GDO'nun insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre açısından en az muadili geleneksel çeşitler kadar güvenli olduğu" yönünde bir bilimsel görüş olduğu takdirde bunların ekilmelerine ve tüketilmesine izin verilir.

"Hiçbir endişe ve kuşkunun bulunmadığı" diğer bir anlatımla hiçbir riskin olmadığı bir dünya evrende yoktur. İnsanoğlu ana rahmine düştüğü andan itibaren risk altına girer. Hele Türkiye'de, trafik kazasında ölme olasılığımız milli piyangodan büyük ikramiye çıkma olasılığından daha yüksektir. Bilimsel anlamda, ancak mevcut bilimsel veriler ışığında risk değerlendirmesi yapılarak sadece GDO'lar değil tüm teknoloji ürünlerinin üretimine izin verilir ya da verilmez.

Yanlış bilinenler gerçekler

Yine, bilerek ya da bilmeyerek yapılan ve basında zaman zaman yer alan yanlış beyanatların düzeltmesini yapalım:

1) AB ülkelerinde MON810 mısırın ekimi yasak değildir. Halen İspanya, Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Romanya'da MON810 ekimi AB mevzuatları çerçevesinde ekilmektedir.

2) AB tarafından izin verilmiş olmasına rağmen Fransa, İtalya, Almanya gibi bazı ülkelerde oy kaygıları ve politik nedenlerle son birkaç yıldır AB kanunlarına aykırı olarak yasaklamalar görülmekte ve bu yasaklamalar gerek ulusal (Fransız Danıştay) gerekse AB düzeyinde mahkemeler (Avrupa Adalet Mahkemesi) tarafından iptal edilmektedir.

3) AB ülkelerinde MON810 mısır ve türevleri dahil toplam 50 adet GDO gıda ve yem amaçlı kullanım için ithal izni alınmış bulunmaktadır. AB ülkeleri her yıl 45 milyon ton mertebesinde GD soya ithal etmektedir. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinde GDO'ların yasak olduğu beyanı doğru değildir.

4) Bugünlerde, EFSA'nın AB ülkelerinde ekimi için bilimsel açıdan olumlu görüş beyan ettiği genetiği değiştirilmiş DAS 1507 mısır çeşidinin uzun yıllar süren tartışmaların ardından AB Komisyonu tarafından onaylanmak üzeredir. Ayrıca, DAS 1507 mısır çeşidi AB ülkelerinde gıda ve yem amaçlı kullanılmak üzere 2016 yılına kadar ithal izni almış durumdadır.

5) Türkiye'deki uygulamanın aksine AB ülkelerinde ve diğer ülkelerde başta mısır ve soya olmak üzere GDO ve ürünleri bilimsel risk değerlendirmelerinden geçerek gıda ve yem amaçlı kullanım için birlikte izin alırlar. Örneğin AB'de GD 27 mısır ve 7 GD soya çeşidi bu şekilde izin almıştır. ABD'de bu sayı 130'a ulaşmıştır.

İzinler neye göre veriliyor ve verilmiyor?

Aslında, bu Danıştay kararları yıllardır dile getirdiğimiz Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarıyla ilgili eleştirilerimizin ne kadar haklı olduğunu ortaya koyuyor. Hatırlarsanız daha önceki yazılarımda, Biyogüvenlik Kurulu'nun toplam 16 mısır ve 3 adet soya için sadece yem amacıyla vermiş olduğu izinlerin ve aynı şekilde izin vermediği çeşitlerin bilimsel ve yasal açıdan sıkıntılı olduğunu yazmıştım. Diğer bir ifadeyle; izinlerin neye dayanılarak verildiği ya da neden verilmediği hala tartışmaya açık bir konu olarak önümüzde duruyor. Doğal olarak, GDO'ya Hayır Platformu ithal izin verilmiş bulunan diğer GDO'ların ithalinin de yasaklanmasını istiyor. Bir kez bilimsel verileri ve bağımsız bilim kurulları tarafından yapılmış olan değerlendirmeleri göz ardı edip, ideolojik ve kişisel tercihleriniz doğrultusunda kararlar alırsanız bunun arkası mutlaka gelecektir.

Danıştay kararının başında fevkalade önemli bir saptama var. Anayasanın 90. Maddesinin 5. fıkrası gereği usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş (yani Mecliste onaylanarak Resmi Gazete'de yayımlanmış) uluslararası antlaşmaların kanun hükmünde olduğu ve ulusal kanunlar ile bu milletlerarası antlaşmalar arasındaki uyumsuzluk durumlarında milletlerarası antlaşmanın hükümlerinin esas alınacağı belirtiliyor.

Ön tedbir prensibi nedir?

Danıştay kararında, Anayasanın bu hükmünden hareketle, 29/08/1990 tarih ve 4177sayılı kanun ile onaylanan uluslararası Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve 17 Haziran 2003 tarih ve 4898 sayılı kanun ile onaylanan "Cartagena Biyogüvenlik Protokolü" içerisinde yer alan ön tedbir (ihtiyatlılık) yaklaşımın esas alındığı belirtiliyor.

Daha önce de yazmıştım, ancak yine hatırlatmakta yarar var: Ön tedbir prensibi en basit anlatımıyla, "Bir şeyin zararlı olduğunun kanıtlanamamış olması onun zararlı olmayacağı anlamına gelmez" mantığına dayanır. Yani, Saddam'ın elinde kitle imha silahı var diyerek ABD'nin Irak'ı işgal etmesi gibi. Hatırlarsanız, işgalden sonra tek bir kitle imha silahı dahi bulunamadı!

Cartagena Protokolü'nün işlevi

Burada yaşanan en büyük sıkıntı, gerek Biyogüvenlik Kanunu'nu hazırlayanların gerekse Danıştay kararının GDO'ların biyoçeşitlilik üzerindeki olası olumsuz etkileri ile bu ürünlerden elde edilen gıda ve yemlerin insan ve hayvan sağlığı üzerindeki olası olumsuz etkilerini ayırt etmemeleri.

Örneğin, Danıştay kararında Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin bir devamı olduğu ve genetiği değiştirilmiş canlı organizmaların (özellikle de tohumların) sınır ötesi taşınmalarında "Biyolojik Çeşitlilik" üzerindeki olası olumsuz üzerindeki etkilerini değerlendirip gerekli tedbirleri almak için olduğu dikkate alınmamıştır. Nitekim, Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün 11. Maddesinde detaylandırıldığı ve diğer birçok maddede de altı çizildiği üzere, Protokol yaşayan değiştirilmiş organizmaların (GDO'ların) gıda ya da yem amaçlı ya da doğrudan kullanımlarında herhangi bir risk analizi öngörmemekte ve bu kararların Takas Değişim Mekanizması aracılığı ile 15 gün içerisinde diğer taraflara bildirilmesini öngörmektedir.

Kaosa neden olan hükümler

Üzülerek ifade etmek isterim ki; Biyogüvenlik Kanunu tasarısı taslakları hazırlanırken ve hatta tasarısı Mecliste görüşülürken bu tip hataları mümkün olan her türlü iletişim imkanını kullanarak karar vericilere ulaştırdık. Ama sonuçta, şu anda kaosa neden olan hükümleri düzeltmek mümkün olmadı. Daha önce de **tarlasera**'da yazdığım üzere; yapılan ekonomik analizler, bu Kanunun ve uygulamalarının Türkiye'ye yıllık maliyeti 1 milyar dolar mertebesinde olduğunu gösteriyor.

Bu arada, Biyogüvenlik Kanunu'nun 5. Maddesinin c. fıkrası, genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimini zaten yasaklayarak, Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün biyoçeşitliliği korumaya yönelik tüm gereklerini zaten tek maddede halletmiş görünüyor. Öyle olduğu halde, yem amacıyla verilmiş izinlerde Kanunun 3. Maddesinin 5. fıkrasının ç. bendindeki "GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olmaması" kısıtının ise göz ardı edildiği görülmektedir. Keza, Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün Takas Değişim Mekanizması bağlamında Türkiye'ye yüklemiş olduğu yükümlülüklerin de henüz yerine getirilmediği bir gerçektir.

Kanundaki sorunlar açığa çıktı

Özetle, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu vermiş olduğu 2013/188 ve 2013/189 no'lu kararlar ile Biyogüvenlik Kanunu

Ön tedbir prensibi, "Bir şeyin zararlı olduğunun kanıtlanamamış olması onun zararlı olmayacağı anlamına gelmez" mantığına dayanır. Yani, Saddam'ın elinde kitle imha silahı var diyerek ABD'nin Irak'ı işgal etmesi gibi!

ve uygulamalarından kaynaklanan sıkıntıları bir kez daha gözler önüne sermiştir. Aradan yaklaşık 2 ay geçmiş olmasına rağmen, Tarım Bakanlığı ile Biyogüvenlik Kurulu'ndan bu konuda kamuoyunu aydınlatıcı resmi bir açıklama yapılmamıştır. Umarım, karar vericiler Biyogüvenlik Kanunu ve uygulamalarını uluslararası biyogüvenlik normlarına uygun hale getirmek için gerekli tedbirleri bir an önce alırlar.